

CHRISTINE LIEBRECHT

Fan-tas-tisch

om

hier

(verbeter je
taalgebruik) te

zijn

Inhoud

Inleiding 7

Superlatieven 11

Emotie 17

Concreetheid 24

Klanken 29

Grofheid 34

Framing 40

Leestekens 46

Afzwakken 52

Overdrijven 57

Creativiteit 62

Negatie 67

Pauze 73

Voorvoegsels 80

Metaforen 85

Herhaling 91

Ironie 96

Contrasten 101

Subjectiveren 106

Humor 112

Leegheid 119

Tot slot 125

Inleiding

Voel je je ook weleens een roepende in de woestijn? Omdat je boodschap simpelweg niet aankomt, ondanks je goede voorbereiding, de ernst van het bericht, flink gebruik van KAPITALEN of opvallende illustraties? Of erger nog: dat mensen je bericht wél ontvangen, maar er gewoon he-le-maal niets mee doen?

Frustrerend is dat. Uren, wéken, heb je gezwogd aan die speech of geploeterd aan dat voorstel. Zwarte kringen onder je ogen doordat je nachtenlang piekerde over ‘hoe je het gaat vertellen’ en dan gaat de boodschap op in rook. Het doel dat je voor ogen had met jouw manier van communiceren is niet bereikt.

Waarom is het ene bericht wel effectief en het andere niet? Hoe komt het dat je bij de ene toespraak tot tranen toe geroerd bent, terwijl een andere je niet raakt? Waarom belanden sommige brochures ongelezen in de prullenbak en worden andere wél gelezen? Boodschappen over exact hetzelfde onderwerp kunnen sterk verschillen, ze spreken mensen wél of niet aan, komen sterk of minder sterk over. Waarom is dit zo?

De oorzaak is, dat de inhoud en vorm van de boodschap niet allesbepalend zijn. Het gaat er vooral om h oe je het zegt: de woorden die je kiest om de inhoud van je boodschap over te brengen. Dat is de kracht van taal.

Taal als krachtig instrument

Al jaren ben ik gefascineerd door de kracht van taal. Iedereen beschikt over taal en maakt er dagelijks gebruik van. Er wordt vaak nonchalant mee omgegaan: we kiezen onze woorden automatisch, onbewust en besteden er niet al te veel aandacht aan. Dat is een gemiste kans. Want met taal kun je veel effect sorteren. Als je er maar even bij stilstaat.

Wist je bijvoorbeeld dat woorden als een spinnenweb in ons brein zijn opgeslagen? Ze zijn aan elkaar verbonden op basis van associaties. Zeg je het woord *taal*, dan lichten ook zaken zoals *grammatica*, *school*, *Frans*, *vakantie*, *woordgrappen*, *praten* en *zwijgen* op. Bij *aardbei* denken we aan de smaak *zoet*, *sappig*, *zacht*, waardoor ook andere lekkernijen zoals *appel*, *chocolade* en *ijs* worden geactiveerd. Op zijn beurt doet *ijs* denken aan *zon*, *zee* en *strand*. Of juist aan *winter*, *gladheid* en *schaatsen* – maar dat is al wat verder gezocht. De kans is groot dat het plaatje van een *rookworst* inmiddels op je netvlies is verschenen. En ook het heerlijke, huiselijke, Hollandse gevoel dat daarbij hoort, inclusief de mooie term *koek en zopie*.

Als je weet hoe taal werkt, kun je er je voordeel mee doen. En grote missers voorkomen. Dat is waar dit boek over gaat. Ik behandel twintig ‘taalversterkers’, manieren om de taal z o te gebruiken dat jouw boodschap effectief is. De versterkers variëeren van specifieke woordkeuzes tot formuleringen van zinnen en het gebruik van pauzes en leestekens. Ook het gesproken woord komt aan bod.

Waarom was Balkenendes *VOC-mentaliteit* zo slecht gekozen? Hoe komt het dat de slogan *Heerlijk, Helder, Heineken* nog steeds in ons geheugen hangt? We vragen ons af of zinnen met veeeeel letters en uitroepetekens eigenlijk wel nut hebben. Hoe komt het dat Máxima's *beetje dom* een sterke zet was en waarom moet koning Willem-Alexander oppassen dat hij niet álles *fantastisch* vindt?

Alle twintig taalversterkers worden verder uitgediept aan de hand van herkenbare voorbeelden uit de taalpraktijk. Ik geef tips voor het toepassen van deze taalversterkers en vertel ook waarom je een bepaald woord of een bepaalde zinswending juist níet moet gebruiken. Zowel bij het schrijven als bij het spreken.

In het vervolg zul je geen boodschap meer kunnen lezen zonder oog te hebben voor de woorden die erin staan. De beïnvloedingstrucs in de tekst heb je in één oogopslag door! Lees, verzin je eigen voorbeelden, herken de taalversterkers in andermans teksten en ga zelf aan de slag. Of je nu een persbericht schrijft of een voordracht houdt, voortaan denken jij én je publiek: *fantastisch om hier te zijn!*

Christine Liebrecht

Superlatieven

Fantastisch om hier te zijn!

– KONING WILLEM-ALEXANDER

Fantastisch, geweldig, verschrikkelijk, achterlijk. Als we heel erg enthousiast of blij zijn of juist enorm boos of teleurgesteld, dan klimmen we graag een treetje hoger op de woordladder om dat aan de ander duidelijk te maken. Want waarom zouden we kiezen voor woorden als *goed, leuk, slecht* of *stom* als we een arsenaal aan sterkere varianten tot onze beschikking hebben? Als je superlatieven op de juiste manier gebruikt, kun je overtuigen. Maar voorkom dat ze tegen je werken.

Mensen praten graag in superlatieven. We komen ze overal tegen. Aan de keukentafel bijvoorbeeld: als je puberzoon het oneens is met het tijdstip waarop hij thuis moet zijn (*dat is een absurde tijd!*), als je bent aangenomen voor die nieuwe baan (*ik heb fantastisch nieuws*) en als de buurvrouw komt roddelen over de nieuwe woning van het stel op nummer 36 (*het huis is gigantisch*).

Als iemand zulke sterke bijvoeglijke naamwoorden gebruikt, zeggen we vaak dat hij in superlatieven spreekt. Het is een onovertrefbare overtreffende trap: negatiever of positiever kan iemand niet zijn als hij *geweldig, fantastisch* of *verschrikkelijk* zegt. Maar een toontje minder had wel gekund.

Zijn superlatieven nuttig?

Het heeft absoluut nut om in superlatieven te spreken. Ze versterken hoe positief of negatief je bent, en dat komt krachtiger over op mensen: als je *fantastisch* zegt in plaats van *fijn* ben je veel positiever en *verschrikkelijk* in plaats van *slecht* is extra negatief. Wil je iemand overtuigen, is het dus slim – zo niet *briljant* – om versterkers te gebruiken. Want zulke overtreffende trappen zijn echt sterker dan de minder krachtige in de rij.

Superlatieven zijn gemakkelijk aan te leren

Superlatieven zijn ook gemakkelijk om te gebruiken. Als we zonder veel na te denken iets positiefs of negatiefs willen zeggen of schrijven, grijpen we vaak terug op deze versterkende woorden. Dat komt doordat ze van jongs af aan erin zijn gestampt: toen we als kind de Nederlandse taal leerden, werden eerst de tegenstellingen bijgebracht die gematigd positief en negatief waren – bijvoorbeeld *mooi* en *lelijk* – en daarna de varianten waarmee je er een schepje bovenop kunt doen. Om te benadrukken dat je iets méér dan *mooi* of *lelijk* vindt, valt er immers te kiezen uit allerlei varianten: *aantrekkelijk*, *bijzonder*, *oogverblindend*, *fantastisch*, *betoverend* of *smakeloos*, *vreselijk*, *verschrikkelijk*, *afgrijselijk*.

En zo hebben we allerlei rijtjes in ons hoofd. *Goed-slecht* met de krachtigere varianten *klasse*, *voortreffelijk*, *uitstekend*, *perfect* en *gammel*, *knudde*, *krakkemikkig*, *belabberd*, *beroerd*. Bij *interessant-saai* kun je ook kiezen voor *onderhoudend*, *wetenswaardig*, *boeiend*, *intrigerend* en *langdradig*, *nietszeggend*, *oninteressant*, *slaapverwekkend*. *Leuk-stom*, *dom-slim*, en ga zo maar door.

De woorden in de rijtjes verschillen in kracht, wat handig is als je meer of minder genuanceerd wilt zijn (noem je iemand *dom*, *idioot* of *achterlijk*?). Afhankelijk van wat je wilt zeggen, kies je het woord dat het best bij de boodschap past. En de uitersten daarvan zijn de superlatieven. Bij een positieve boodschap worden die superlatieven natuurlijk enorm gewaardeerd (het projectvoorstel van je collega is *uitmuntend*), bij negatieve berichten is het soms verstandiger om wat minder uitgesproken te zijn (het voorstel is *slecht* in plaats van *belabberd*). Tenzij je gezichtsbescherming en een goede omgang met collega's niet zo belangrijk vindt natuurlijk.

Onze enthousiaste koning

Ook koning Willem-Alexander gebruikt superlatieven. Zeker bij de meer informele gebeurtenissen, zoals zijn bezoeken aan Nederlandse steden, rondleidingen op basisscholen en jubilea van maatschappelijke organisaties, wil hij graag zijn waardering sterk benadrukken. Zijn favoriete superlatief is *fantastisch*: *Fantastisch om hier te zijn!* zegt hij dan. *Fantastisch* is erg geschikt: iedereen kent het woord en de betekenis ervan zal ook voor elke persoon gelijk zijn: sterk positief.

Vrijwel alle superlatieven hebben de eigenschappen dat iedereen ze kent, ze een eenduidige betekenis hebben en ze een sterke positieve of negatieve lading hebben. Onmiskenbaar negatief zijn bijvoorbeeld *verschrikkelijk*, *achterlijk*, *belachelijk*. Duidelijk positief zijn *fantastisch*, *prachtig* en *hemels*. Anders kan het zijn bij *geweldig*. Dat woord kennen we nu voornamelijk als positief (*geweldig (goed) gedaan*), maar oorspronkelijk werd het ook gebruikt in de betekenis van *gevaarlijk*, *gewelddadig*. *Geweldig* is namelijk een vervoeging van *geweld* (*geweld+ig*).

Checklist voor het gebruiken van superlatieven

Superlatieven zijn krachtig. Toch zijn er wel een paar dingen waar je op moet letten. Om echt te overtuigen en te voorkomen dat ze tegen je werken, is het verstandig om *geweldig goed* met vier punten rekening te houden.

1) Ben je geloofwaardig?

Een geloofwaardig persoon die superlatieven gebruikt is overtuigend, maar een ongeloofwaardig persoon juist niet. Als de eigenaar van het louche restaurant op de hoek zijn eten aanprijst met *hemels*, zul je zijn boodschap minder snel aannemen dan wanneer een vriend daar zojuist heeft gegeten. Idem dito voor de teksten op productverpakkingen (*uitmuntende kwaliteit*), op de markt (*heerlijke mandarijnen*) en in winkels (*geweldig aanbod*). Vaak vinden we reclame ongeloofwaardig vanwege het commerciële belang, waardoor superlatieven averechts werken. In plaats daarvan zijn minder krachtige varianten verstandig, zoals *goed* en *lekker*.

2) Wat vindt de ander?

Het is belangrijk om te weten wat de ander vindt van het onderwerp. Heeft hij er al een mening over, en zo ja, wat is zijn standpunt? Stel dat je een projectvoorstel doet bij je leidinggevende. Het onderwerp is aansprekend en je weet dat hij in principe bereid is om akkoord te gaan. In dat geval is het slim om superlatieven te gebruiken. Je plan aanprijzen met *geweldig* en *fantastisch* maakt het overtuigender. Dat komt doordat de kern van je boodschap al dicht bij zijn standpunt ligt. De superlatieven kunnen dan net dat extra duwtje geven om hem te overtuigen. Is je leidinggevende daarentegen geen voorstander, dan doe je er beter aan om gematigd te zijn.

3) Hoe krachtig is andermans taal?

Spiegelen is een veelgebruikte truc in communicatie. Je kunt je houding spiegelen aan de ander, maar ook in het taalgebruik kun je naar overeenkomsten zoeken. Gebruikt de ander zelf veel superlatieven, dan is je boodschap overtuigender als jij ze ook gebruikt. Is het taalgebruik van de ander daarentegen bescheiden, dan moet je de kracht van de boodschap hierop aanpassen.

4) Wanneer ga je te ver?

Ondanks de hallelujaverhalen over superlatieven als taalversterkers moet je niet overdrijven. Iedereen kent wel een collega die alles *fantastisch* vindt. Zodra hij de overtreffende trap gebruikt, denk je op een gegeven moment dat het allemaal wel zal meevallen. Zijn *fantastisch* heeft de waarde gekregen van een *goed*, of zelfs nog minder dan dat. Voorkom dat je zelf die collega wordt: wees niet te pas en te onpas extreem positief of negatief. Niet voor niets is de taal dusdanig rijk dat je kunt variëren met woorden.

Een overenthousiaste koning?

Woordvariatie, dat is ook een les voor koning Willem-Alexander. Bij bijna elk bezoek zegt hij wel: *Fantastisch om hier te zijn, Jullie doen het gewoon fantastisch* of *Er wordt hier fantastisch werk verricht*. Heb je dit eenmaal door, dan kun je zijn boodschap nauwelijks meer serieus nemen. Als hij meer varieert in zijn woordkeuze (*uitstekend, briljant, grandioos*) en in de kracht van zijn taal (*fijn, gezellig, bijzonder*) blijft hij geloofwaardiger. Anders zou je zijn uitingen zelfs ironisch kunnen gaan opvatten: hij zegt het *fantastisch* te vinden, maar ondertussen bedoelt hij eerder *verschrikkelijk* en wil hij het liefst zo snel mogelijk weg (> zie Ironie).

Wat moeten we nou met die superlatieven?

Superlatieven zijn echte taalversterkers. Juist vanwege de aangeleerde rijtjes is deze overtreffende trap de uiterste manier om iets te zeggen. Natuurlijk is het handig om slim om te gaan met deze taalversterkers, maar ja, aan de andere kant, soms is iets gewoon écht *fenomenaal!*